

Nyugat · / · 1934 · / · 1934. 1. szám · / ·

MÁRAI SÁNDOR: EGY POLGÁR VALLOMÁSAI

2.

Apám is úgy érezte, hogy úriember nem fizet bért és nem lakik idegen házban; s mindent elkövetett, hogy mihamar saját házba költözhessünk. De addig még eltelt jó idő, másfél évtized is. A «saját házba» én már csak látogatóba jártam le, nagy diák voltam már akkor, s nincs is jó emlékem arról a fölöslegesen-tágas, csaknem fényűző épületről. Gyermekkorom a «bérház»-ban telt el. Ha ezt a szót gondolom: «otthon», a Fő-utcai ház széles udvarát látom, a hosszú rácsos folyosókat, a nagy porolót és a villanymotoros kutat. Azt hiszem, mégiscsak sivár, idomtalan ház volt ez. Senki nem tudta, hogyan került oda, lakóit nem fűzte össze barátság, még szomszédolás is alig. Ebben a házban már kasztok éltek, osztályok, felekezetek. A régi házakban, a földszintesekben, még családok éltek, ellenségek, vagy barátok, de föltétlenül olyan emberek, akiknek oldhatatlan közük volt egymáshoz.

Két zsidó család lakott a házban: egy «neolog», «haladó», világfias és polgáriasult, gazdag zsidó család, akik a második emelet egész utcai frontját bérelték, meglehetősen zárkózottan és gőgösen éltek, nem keresték a házbeliek ismeretségét; s lenn a földszinten, hátul az udvarban, egy másik, «orthodox», Lengyelországból bevándorolt, nagyon népes zsidó család, akik szegények voltak és egész különös módon szaporák, állandóan érkeztek újabb rokonok, születtek gyermekek, s mind együtt éltek hátul az udvarban, három sötét szobában, mely néha, ünnepnapokon, úgy nyüzsgött a vendégek, családtagok zsivajától és sürgésétől, mintha döntő elhatározásra készülnének a gyűlés résztvevői. Ezek a «szegény zsidók» jórészt galíciai öltözetet viseltek még és szigorúan megtartották a vallási parancsokat - én ugyan nem is tudom, a valóságban olyan szegények voltak-e? - s a ház keresztény lakói mindenestre jobb szemmel nézték őket, mint a zárkózott, gazdag «neológokat». Előfordult az is, hogy a földszint «szegény» zsidó családjából egyesek lenyesették a különös hajviselést, mintegy civil ruhába öltöztek, eldobták a kaftánt, a rókamálas főveget, megnyiratkoztak, megberetváltak, módos, korabeli ruhákba öltöztek - ez a nagy átváltozás elég gyorsan bekövetkezett legtöbbjénél, a gyermekek már polgári iskolába jártak, sőt egyesek közülük beiratkoztak a gimnáziumba is. Tíz-tizenöt év múltán nem akadt több kaftános zsidó a kórházban, de a városban is alig. Olyan sok gyermek élt itt, hogy nem is emlékszem már külön-külön reájuk. Az apa később nevét is megmagyarosította, s ezt a különös nevet vette föl: «Jónap». A Jónap-család mindenestől bizalmasabb és nyájasabb viszonyban élt a ház keresztény lakóival, mint a másik, az előkelő, «neolog» család. Pártfogó hangon beszéltek róluk a házban, csaknem gúgyogva: ők voltak «a mi zsidaink», akik «nagyon derék, tisztességes emberek», s csaknem büszkén hirdették, hogy ebben a mi nagy, modern bérházunkban zsidók laknak, igazi zsidók, ahogy ez illeti is. A második emelet előkelő zsidó lakóival keveset találkoztunk. Ezek igazán nagyvilági életet éltek, sokat utaztak, gyermekeik a katolikus középiskolákban nevelkedtek, az asszony - sovány, szomorú, szívбайos asszony - nagyon szépen zongorázott és a fővárosban varratta ruháit. A ház polgári és kispolgári asszonyai persze írgykedtek reá. Weinrébné asszonyság toalettjei szemet szűrtak és rossz vért szültek; magam is méltatlannak és illetlennek éreztem, hogy Weinrébék, akik «mégiscsak zsidók», szélesebben és előkelőbben élnek, mint például mi, s Weinrébné elegánsabban öltözködik, többet zongorázik és kocsikázik, mint az én édesanyám. «Mindennek van határa» - így gondoltam. Jónapékkal, a gyermekekkel is, már jobban megértettük egymást. Anélkül, hogy alázkodtak volna, zsidóságuk egyszerű beismerésével, s ahogy ragaszkodtak is hozzá, ételeikkel, ruhaviselleteikkel, különös ünnepi szokásaikkal, idegen és zagyva nyelvjárásukkal, ahogy titokzatosan keverték a német, yiddisch és magyar szavakat, önként vállalt, hangsúlyozott idegenszerűségükkel inkább csak exotikus törzsnek láttuk őket, akiket kissé szánni is lehet, s minden jótét keresztény léleknek illik pártfogolni az ilyen gyámoltalan idegeneket. Anyám befőttes küldött le néha Jónap néninek, aki minden ősszel gyermekágyban lábbadozott, s Jónapék húsvétkor szép, tiszta fehér kendőben macaszt küldtek fel ajándékba, melyet udvariasan megköszöntünk, érdeklődve szemléltünk, de azt hiszem, nem nyúlt hozzá senki, a cselédek sem. Szántuk és elfogadtuk Jónapékat, de valahogy úgy, mint a szelídített négereket. Anyám néha társalgott is Jónapnéval, persze csak az emeletről, nagytakarítás közben, lekiáltott néhány barátságos szót. «No, kedves Jónapné» - mondta anyám, s az elnyúlt, parókás, örökké-szoptató asszony csendesen így felelt: «Igen, nagyságos asszony». Nem hiszem, hogy anyám a «társadalmi különbséget» akarta éreztetni a szegény zsidóasszonnyal, mikor egyszerűen «kedves Jónapné»-nak szólította; erre semmi szükség nem volt, Jónapék ismerték ezt a különbséget, s eszükágában sem volt bizalmaskodni; csak sokkal később vettem észre, hogy Jónapék legalább olyan gondosan ügyeltek a maguk

elkülönözöttségére, mint a keresztény családok, igen, talán még féltékenyebben, s a maguk furcsa módján gőgösebben, tartózkodóbban vonultak el minden közeledési lehetőség elől, mint mi tettük azt. Nagyjából inkább pártfogolták a ház lakói a «szegény zsidókat». Ünnepeiket, rendkívüli szokásaikat jóindulatú beleegyezéssel szemléltük. Weinrébék persze már nem építettek sátrat az udvaron, mikor az ünnep ezt így kívánta, templomba ritkán jártak, s apám egyszer csodálkozva, kissé méltatlankodva mesélte, hogy együtt utazott Weinrébékkal, akik a vasúti kocsiban délszakra termett, vattába csomagolt, friss szőlőt ettek, március végén, - egész este erről beszéltünk, elképpelve és nyugtalanul, különösen anyámat izgatta fel ez az «illetlenség».

A két zsidó család nem járt össze soha, Weinrébék szemmel láthatólag egy más csillagzaton éltek. A férfi gyáros volt, üveget gyártott a környéken, sokat utazott, elhízott, vastag, kopasz ember volt, aki rosszul bánt feleségével, s kaszirnőkkel csalta a korán megvénült, szomorú asszonyt; amiről persze mindenki tudott a városban. Az asszony kissé regényesen viselte balsorsát, nyitott ablakok mellett zongorázott, nagyon szépen, de feltűnően és sokáig. Weinrébékről tudták a házban, hogy nem esznek «kósert», megették a sonkát és disznózsírral főztek; valahogy ez sem tetszett a házbelieknek különösebben. Ha volt «zsidókérdés» ebben a kispolgári bérházban, úgy semmiesetre sem a népes Jónap-család adott okot a megjegyzésekre. Valamennyien, akik a házban éltünk, rokonszenvesebbnek találtuk Jónapék galíciai rokonait, akik kaftánban jártak és lobogó hajtincseket viseltek, mint a tökéletesen civilizált üveggyárost és családját. Weinrébék magasabbrendű, polgáriasult életmódját különös féltékenységgel szemléltük, valamit féltettünk tőlük, magunk sem tudtuk, mit? A szűkreszabott társadalmi érintkezésben a férfi udvarias volt és közömbös a keresztényekkel, leereszkedő és gőgös a földszint «szegény» zsidáival szemben. Például, mi soha nem hallottuk szüleinktől, hogy kerüljük a Jónap-gyermekek társaságát, soha nem tiltotta nekünk senki a közös játékokat e sáppadt, nagyszemű süvölvényekkel, akik különös, öreges ruhájukban miniatűr felnőtteknek hatottak, mindég kalapban játszottak, s egyáltalán nem voltak türelmesek, a játék hevében nem egyszer «sabeszgoj»-nak csúfolták a keresztény gyerekeket, amit azok annál kevésbé vettek rossz néven, mert nem is értették a kifejezést. A féltucat Jónap-gyerek vígan vihancolt a keresztény kölykökkel, akik az udvarban nevelkedtünk, de a Weinréb-csemeték, akiket már «Fräulein» kísért az iskolába, s instruktorok és nevelők jártak hozzájuk, gondosan vigyáztak, hogy el ne vegyüljenek ezekkel a zsidó proletárokkal. Soha nem álltak le a közös játékhoz, s ez az előkelő zárkózottság annyira sértette igazságérzetemet, hogy a legidősebb Weinréb-fiút, aki már harmadikos volt, egy délután lecsaltam a pincébe, a kazánfülkébe zártam, s mint aki jól végezte dolgát, hazamentem és hallgattam. Éjszaka is hallgattam, mikor már a rendőrség is kereste az elveszett gyermeket, s Weinrébné eszelős sikoltozása, hívó szavai felverték a házat. A fiút reggel találta meg a fűtő. A legkülönösebb az volt, hogy a Weinréb-fiú soha nem árult el. A lomha, tunya, álmos szemű fiú makacson hallgatott, mikor faggatták, később is, soha nem vetette szememre ezt a különös bosszút, s évek múltán sem beszélt erről, mikor megbarátkoztunk. Talán érezte, hogy igazam volt. A gyerekek gyorsan ítéleznek és megfellebbezhetetlenül.

A Jónap-fiúk lassan kiöltöztek, de a sátrat minden esztendőben megépítették az udvaron, ágytakarókból és szőnyegekből, s az öreg Jónap, ez a különös és szűkszavú törzsfőnök, bevonult oda délutánra, s magányosan hosszabb időt töltött a szokatlan építményben. Fiai azt állították, hogy imádkozik ilyenkor. Egyszer meglestük az ágytakaró résein át, de csak annyit

láttunk, hogy a sátor közepén ül egy széken és szomorúan néz maga elé. Valószínűleg unatkozott. Egy reggel különös izgalomra ébredt a ház, a földszintes lakásban egymásnak adták a kilincset a kaftános zsidók, benn a lakásban tucatjával sűrögtek idegenek. Egyik Jónap-fiú, a kilencéves Lajos, végre elmászott a tömegből, s büszke és gondterhes arccal adta meg kérdésünkre a választ.

- Apám meghalt éjjel. Csupa bosszúság, - mondta mellékesen és utánozhatatlan fölénnel.

S egész nap gőgösen viselkedett, pöffeszkedését már nem lehetett elviselni. Ezért alkonyatkor, különösebb ok nélkül, elvertük.